

Εκπαίδευση ενηλίκων ως παράγοντας της ευρωπαϊκής πολιτισμικής ενοποίησης

B. ΠΑΝΤΑΖΗΣ*

Αν επιχειρήσει κανείς μια απλή επισκόπηση της πληθυσμιακής σύνθεσης του ευρωπαϊκού χώρου, θα διαπιστώσει ότι δεν υπάρχουν πλέον χώρες με ομοιογενείς πληθυσμούς. Όλα τα ευρωπαϊκά εθνικά κράτη μετασχηματίστηκαν λόγω της μετανάστευσης σε “πολυπολιτισμικά”. Στην Ελλάδα η εισροή των μεταναστών έχει αλλοιώσει, κατά την τελευταία κυρίως δεκαετία, τη γνωστή μέχρι πρότινος πληθυσμιακή ομοιογένεια (βλ. Μαρβάκης/Παρσανόγλου/Παύλου, 2001).

Εξετάζοντας κανείς τους σκοπούς και τα περιεχόμενα της εκπαίδευσης ενηλίκων μπορεί να διαπιστώσει ότι οι κοινωνικές αλλαγές στα ευρωπαϊκά εθνικά κράτη, έχουν οδηγήσει σε σαφή μετάθεση προβλημάτων και επιβαρύνσεις μεμονωμένων τομέων της εκπαίδευσης ενηλίκων, έτσι ώστε ένα από τα ζητήματά της να είναι, πώς πρέπει να αντιδράσει ορθολογικά στα νέα κοινωνικά δεδομένα.

Αυτό που κάποιος σήμερα αποκαλεί με διαφορετικές σημασίες “ευρωπαϊκή ενοποίηση”, είναι μια διαδικασία, η οποία δεν μπορεί πλέον να ματαιώσει τους στόχους που έχουν τεθεί. Από το 1993 παρατηρείται επιτάχυνση της διαδικασίας αυτής με αποτέλεσμα τα μέχρι σήμερα, μεταξύ των εθνικών κρατών, ισχύοντα σύνορα να έχουν χάσει την παραδοσιακή τους βαρύτητα. Μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών έχουν αρχίσει ήδη να υλοποιούνται κοινά προγράμματα, σε μεγαλύτερη έκταση απ’ ό,τι στο παρελθόν, στον τομέα της πολιτικής, οικονομίας και επικοινωνίας. Επιπλέον, γίνεται σήμερα αντιληπτό ότι τα εκπαιδευτικά συστήματα των ευρωπαϊκών κρατών και η εκπαίδευση και επιμόρφωση ενηλίκων έχουν επηρεασθεί από την ευρωπαϊκή οικονομική ενοποίηση. Αν στην προκειμένη περίπτωση θεωρείται η εκπαίδευση και επιμόρφωση ενηλίκων ως ένας παράγοντας της ευρωπαϊκής ενοποίησης, αυτό υποδηλώνει ότι αυτή συμμετέχει ενεργητικά στη διαδικασία ενοποίησης.

* Βασίλης Πανταζής, Διδάκτωρ Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Χαϊδελβέργης, Γερμανία

1. Ευρωπαϊκή ενοποίηση και εκπαίδευση ενηλίκων

Στον όρο “Ευρωπαϊκή ενοποίηση” συναντώνται διαφορετικά κίνητρα:

- Ως πολιτισμικός χώρος η Ευρώπη συνδέεται με την ανταλλαγή πολιτισμικών αγαθών ήδη από την περίοδο του μεσαίωνα και αργότερα με τα εθνικά κράτη.

- Μετά το 1945, από τις τρομερές εμπειρίες του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου, διδάχθηκαν τα ευρωπαϊκά εθνικά κράτη ότι η Ευρώπη πρέπει να εννοείται ως μια κοινότητα εθνικών κρατών, βασισμένη στον αμοιβαίο σεβασμό. Διμερείς συμβάσεις για τη συνεργασία των κρατών δεν κρίθηκαν ως επαρκείς και θεωρήθηκε αναγκαίο ένα διεθνές σύστημα οικονομικής, στρατιωτικής και πολιτικής συνεργασίας.

- Επίσης επικράτησαν οικονομικά κίνητρα. Στην παγκόσμια οικονομία μπορούν να ανταγωνισθούν οι ευρωπαϊκές εθνικές οικονομίες μόνο αν αυτές εγκαταλείψουν ένα μέρος της εθνικής ολοκλήρωσης υπέρ μιας κοινής ευρωπαϊκής δράσης. Επιπλέον, η αρχή της αλληλεξάρτησης οδηγεί σε δυνατότητες διεύρυνσης οικονομικής δράσης.

- Αν και συχνά ο πολίτης δεν μπορεί να διαβλέψει την αναγκαιότητα οικονομικής συνεργασίας, αυτή λόγω της αλληλεξάρτησης, τον αφορά πολύπλευρα.

- Η διερεύνηση της κινητικότητας των εργαζομένων επιρεάζει τους εργασιακούς χώρους: Τα ανεπτυγμένα βιομηχανικά κράτη της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης μετασχηματίστηκαν λόγω των οικονομικών μεταναστών (επίσης από χώρες εκτός των συνόρων της Ευρώπης) σε πολυπολιτισμικά.

- Η επικρατούσα εικόνα της Ευρώπης υπέστη τα τελευταία χρόνια αρκετές μεταβολές. Η εικόνα της “μεγάλης βιομηχανικής Ευρώπης” συμπληρώθηκε μέσω του “κοινωνικού χώρου”. Μετά τις πολιτικές αλλαγές του 1989 άρχισε να γίνεται λόγος για μια “κοινή ευρωπαϊκή στέγη”, όπου καθοριστικό ρόλο θα μπορούσε να διαδραματίσει η εκπαίδευση ενηλίκων (βλ. Meisel, 1991, σ. 113).

- Τα αποκλίνοντα πολιτικά και οικονομικά Ευρωπαϊκά-Μοντέλα υποδεικνύουν μια νέα ενοποιημένη Ευρώπη όπου ο βαθμός ολοκλήρωσης ποικίλει. Έτσι υπάρχει το μοντέλο το “Έθνος Ευρώπη” με εγκατάλειψη της μέχρι τώρα κυριαρχίας των εθνικών κρατών, επίσης το μοντέλο των “ενωμένων ευρωπαϊκών κρατών” (στο πρότυπο των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής) και τελικά το μοντέλο της “Ευρώπης των εθνικών κρατών”, όπου τα μέχρι τώρα εθνικά κράτη οφείλουν να διατηρήσουν τις αρμοδιότητές τους (βλ. Pöggeler, 1999, σ. 525).

Επειδή η ευρωπαϊκή ενοποίηση στην οικονομία έχει προχωρήσει αρκετά, οφείλουμε να εξετάσουμε, ποια λειτουργία μπορεί να επιτελέσει η εκπαίδευση και επιμόρφωση ενηλίκων στην οικονομική ενοποίηση.

Υπάρχει προ πολλού μια σύνδεση των κρατικών οικονομικών συστημάτων με την τάση για διεθνοποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων.

Για την επίτευξη του σκοπού αυτού θεωρείται απαραίτητο το άτομο αυτό, το οποίο:

- γνωρίζει και αντιλαμβάνεται την ευρωπαϊκή και παγκόσμια αλληλεξάρτηση της οικονομίας,

- κατέχει επαρκώς ξένες γλώσσες,

- δύναται να αντιλαμβάνεται τις αποκλίνουσες ακόμη σήμερα εθνικές στάσεις, είναι διατεθειμένο να υπερβεί τα σύνορα του δικού του έθνους και να γνωρίσει “άλλες” κουλτούρες (βλ. Kuhlwein, 1990, σ. 5).

Τα συστήματα επιμόρφωσης κατέχουν εξέχουσα σημασία για την ανάπτυξη αυτών των ικανοτήτων. Η παραδοσιακή εκπαίδευση δεν αρκεί πλέον και η κατοχή ξένων γλωσσών δεν στοχεύει μόνο στην κατανόηση “άλλων” πολιτισμών αλλά επίσης στην επαγγελματική δραστηριότητα. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονισθεί ότι ως κριτήριο για πρόσβαση στην επαγγελματική επιμόρφωση δεν μπορεί να θεωρείται η υπηκοότητα του ατόμου.

Η εκπαίδευση ενηλίκων είναι ήδη ένας παράγοντας της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Στη μακρά παράδοσή τους, την οποία βέβαια δεν διαθέτει η εκπαίδευση ενηλίκων, διακρίνονται τα εκπαιδευτικά συστήματα της Ευρώπης για τα πάρα πολύ έντονα εθνικά και κρατικά τους γνωρίσματα. Φορέας και διαμορφωτής του σχολείου ήταν και είναι, στα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη, το κράτος, ενώ αυτό που παλαιότερα χαρακτηριζόταν “λαϊκή μόρφωση” και σήμερα αποκαλείται εκπαίδευση ενηλίκων, προγραμματίζεται και υλοποιείται όχι μόνο από το εθνικό κράτος αλλά και μέσω ελεύθερων, μη κρατικών ιδρυμάτων και θεσμών (π.χ. εργατικών σωματείων, εκκλησίας, πολιτισμικών ενώσεων).

2. Η Ευρώπη ως “πολυπολιτισμική κοινωνία”

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, αν επιχειρήσει κανείς μια απλή επισκόπηση της πληθυσμιακής σύνθεσης του ευρωπαϊκού χώρου, θα διαπιστώσει ότι δεν υπάρχουν πλέον κράτη με ομοιογενείς πληθυσμούς. Όλα τα ευρωπαϊκά εθνικά κράτη είναι “πολυπολιτισμικά”.

Η έννοια “πολυπολιτισμική κοινωνία” δέχεται διάφορες ερμηνείες:

- Κατ’ αρχήν, αναφέρεται στην, εντός μιας κοινωνίας, υπάρχουσα πολιτισμική πολλαπλότητα και την περιγράφει ως ένα γεγονός.

• Επίσης η πολυπολιτισμική κοινωνία θεωρείται ως μια κοινωνική ουτοπία, ως προοπτική, ως μια ευκαιρία συμβίωσης ατόμων προερχομένων από διαφορετικές κουλτούρες που ζουν εντός των συνόρων ενός εθνικού κράτους (βλ. Cohn-Bendit/Schmid, 1992).

Επίσης, ως πολυπολιτισμική κοινωνία θεωρείται:

• “Σε επίπεδο περιγραφής της πραγματικότητας η ύπαρξη μιας εθνοτικής, πολιτισμικής πολλαπλότητας και ανομοιογένειας.

• Σε κανονιστικό επίπεδο, η ισότιμη συνύπαρξη ατόμων και ομάδων προερχομένων από διαφορετικές κουλτούρες και εθνότητες.

• Σε επίπεδο κριτικής, η εννοια “πολυπολιτισμική κοινωνία” στρέφεται κατά των φραγμών, της εχθρότητας, των προκαταλήψεων, της διάκρισης και του ρατσισμού” (Pantazis, 2002, σ. 32).

Το βασικό δίλημμα των πολυπολιτισμικών κοινωνιών μπορεί να διατυπωθεί ως ακολούθως: Αφενός όλα τα μέλη μιας φιλελεύθερης κοινωνίας έχουν (ως αρχή αν όχι εμπράκτως) το δικαίωμα να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες ευκαιρίες. Αφετέρου, έχουν επίσης το δικαίωμα να είναι διαφορετικοί. Επιπλέον παρατηρείται εκ μέρους των μειονοτήτων ένα είδος άσκησης πίεσης για διατήρηση και προώθηση των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων τους, ώστε να γίνονται αυτές ορατές πέρα από τα όρια της δικής τους κοινότητας, στα ΜΜΕ, στη διδακτέα ύλη των σχολείων κ.λπ. Μια κρίσιμη πρόκληση για πολυπολιτισμικές κοινωνίες είναι, επομένως το να αποδέχονται τις πολιτισμικές διαφορές χωρίς να παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Με άλλα λόγια, η πρόκληση είναι το να βρεθεί ένας λειτουργικός συμβιβασμός, τόσο για το εθνικό κράτος όσο και για τους πολίτες, ανάμεσα στα ίσα δικαιώματα και στο δικαίωμα στη διαφορετικότητα.

Η αντίφαση ανάμεσα στις απαιτήσεις για ίσα δικαιώματα και για το δικαίωμα στη διαφορετικότητα τονίζεται προς το παρόν από δύο κυρίως τάσεις: Κατ’αρχήν, έχει γίνει ξεκάθαρο στις δημόσιες συζητήσεις, σχεδόν 80 χρόνια μετά τη διακήρυξη της αυτοδιάθεσης των λαών, ότι τα εθνικά κράτη είναι πολυπολιτισμικά και κάθε ιδεολογία που διακηρύττει πως μόνο άνθρωποι “του ιδίου έθνους” θα έπρεπε να ζουν σε μία χώρα, είναι δυνητικά επικίνδυνα.

Ιδιαίτερα σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες, που βρίσκονται υπό “μεταναστευτική πίεση” και όπου ζουν διάφορες εθνοτικές-πολιτισμικές ομάδες, η κατασκευή περί μιας εθνικά ομοιογενούς κοινωνίας οφείλει να ξεπεράσει και να αναγνωρίσει η εθνοτική - πολιτισμική πολλαπλότητα.

Η οικονομική ενοποίηση της Ευρώπης προκάλεσε έντονη κινητικότητα του εργατικού δυναμικού εξαιτίας δύο λόγων:

- Κάλυψη της ανάγκης σε εργατικό δυναμικό, μέσω της μετανάστευσης, από αναπτυσσόμενες οικονομικά χώρες σε αναπτυγμένες,
- καλύτερες ευκαιρίες εργασίας και απόκτησης χρημάτων σε χώρες με μεγαλύτερη οικονομική ευημερία.

Έτσι, προέκυψε μια νέα “Μετανάστευση των Λαών” και το αποτέλεσμα της είναι σαφώς η πολυπολιτισμική κοινωνία. Κατόπιν τούτου σχολείο και εκπαίδευση ενηλίκων δέχθηκαν άτομα και ενήλικες διαφορετικής κοινωνικής και πολιτισμικής καταγωγής στοιχείο που δημιουργεί νέες συνθήκες όσον αφορά τον προσανατολισμό και τα προγράμματα αυτών των θεσμών.

Ο αναπροσανατολισμός αυτός μπορεί να πραγματοποιηθεί κατ’ αρχήν μέσω κύκλων μαθημάτων για μετανάστες, που θα στοχεύουν στην ένταξη τους τόσο στη χώρα υποδοχής όσο και στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο. Μέχρι τώρα είναι περιορισμένες τέτοιες ευεργετικές προσφορές (π.χ. Ελληνικά για αλλοδαπούς). Στα ευρωπαϊκά βιομηχανικά κράτη, όσο περισσότερο συμμετέχουν οι μετανάστες στην επιμόρφωση, τόσο περισσότερο πρέπει αυτή, που σήμερα περιορίζεται σ’ ένα υψηλό διανοητικό επίπεδο, να λαμβάνει υπόψη της το χαμηλό επίπεδο επαγγελματικής κατάρτισης των νέων συμμετεχόντων, να εκτείνεται σε περισσότερα κοινωνικά-πολιτισμικά στρώματα και να ανανεώνεται. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να ευδοκιμήσει η πεποίθηση ότι η ευρωπαϊκή ενοποίηση είναι όχι μόνο μια πολιτική και οικονομική διαδικασία, αλλά επίσης πολιτισμική. Έτσι, μπορεί η εκπαίδευση ενηλίκων να αποτελέσει, πέρα από το σχολείο, τον παράγοντα ενοποίησης, διότι επιτυγχάνοντας κατ’ αρχήν την ένταξη των ενηλίκων μεταναστών, είναι εφικτό να ενταχθούν συγχρόνως τα παιδιά τους μέσω του σχολείου στον ευρωπαϊκό τρόπο σκέψης. Αν δε ληφθούν αναγκαία μέτρα για την πολιτισμική ένταξη των ενηλίκων μεταναστών, υπάρχει το ενδεχόμενο τα παιδιά τους να ζουν σε δυο διαφορετικούς κόσμους, σε αυτόν της χώρας υποδοχής και σε αυτόν της χώρας καταγωγής, που μεταδίδεται μέσω της οικογένειας. Η πολιτισμική ταυτότητα της χώρας καταγωγής δεν πρέπει να αφαιρείται από τους μετανάστες, αλλά να εναρμονίζεται με την ταυτότητα της χώρας υποδοχής.

Εξετάζοντας λοιπόν, τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η εκπαίδευση ενηλίκων ως παράγοντας της ευρωπαϊκής ενοποίησης, διαγράφονται τα εξής ενδεχόμενα:

- της πλήρους ένταξης στη χώρα υποδοχής χωρίς μελλοντικό σκοπό μιας επιστροφής στην χώρα καταγωγής των μεταναστών και συγχρόνως
- της ολοκληρωτικής αφομοίωσης των μεταναστών στην κουλτούρα και τρόπο ζωής της “νέας” πατρίδας,
- της ζωής σε δι-εθνική ταυτότητα, όπου εντάσσεται κάποιος μεν πλήρως στη “νέα” πατρίδα πολιτισμικά, οικονομικά και πολιτικά, στην ιδιωτική του ζωή εντούτοις καλλιεργεί συγχρόνως την εθνική ταυτότητα της χώρας καταγωγής: Η διγλωσσία είναι τότε κάτι το αυτονόητο,
- της άρνησης των μεταναστών για ένταξη στη χώρα υποδοχής μέσω της προσπάθειας διατήρησης της ταυτότητας και κουλτούρας της χώρας καταγωγής επειδή η παραμονή στη χώρα υποδοχής εκλαμβάνεται ως

προσωρινή και για οικονομικούς μόνο λόγους. (βλ. Röggele, 1999, σ. 529).

Η δεύτερη και τρίτη γενιά μεταναστών στην Ευρώπη, λόγω της επίδρασης των διαφορετικών προτύπων συμπεριφοράς, περιπίπτει σε πολιτισμική σύγκρουση. Κατόπιν τούτου καθίσταται απαραίτητο ένα διαφοροποιημένο πρόγραμμα συμμετοχής. Στα ευρωπαϊκά κράτη επιδιώκεται διαφορετική μορφή ένταξης, π.χ. η Ολλανδία και η Μεγάλη Βρεταννία επιθυμούν για τους μετανάστες από τις άλλοτε αποικίες τους στην Ασία και Αφρική μια πλήρη ένταξη, επειδή οι ομάδες αυτές των μεταναστών κατέχουν την υπηκοότητα της χώρας υποδοχής.

Στην περίπτωση της πλήρους ένταξης θεωρείται απαραίτητη η επιμόρφωση. Πιθανή ένταξη χωρίς επιμόρφωση μπορεί να δημιουργήσει στη χώρα υποδοχής κοινωνικά προβλήματα και μάλιστα λόγω μη επαρκούς "προσαρμογής" των "νέων πολιτών" στη ζωή της χώρας επιλογής τους. Σε κάθε περίπτωση δεν αρκεί για ένταξη στη χώρα υποδοχής η ύπαρξη θέσεων εργασίας για τους "νέους πολίτες", επειδή μπορεί κάποιος να καλύψει πλήρως μια θέση εργασίας μόνο, αν κατέχει τη γλώσσα της χώρας υποδοχής και έχει τα ειδικά προσόντα. Γλωσσική και επαγγελματική επιμόρφωση θα αποτελεί στο μέλλον απαραίτητη προϋπόθεση για τη μετακίνηση από χώρα σε χώρα. Όσο λιγότερο ένας ενήλικας έχει επιμορφωθεί, τόσο περισσότερο θα δυσκολεύεται η επαγγελματική του δραστηριότητα.

Στα ευρωπαϊκά βιομηχανικά κράτη έχει αυξηθεί από τη δεκαετία του 80 ο αριθμός των προσφύγων, των οποίων η ένταξη παρουσιάζει δυσκολίες, διότι αυτοί συνήθως προέρχονται από χώρες με χαμηλό μορφωτικό και οικονομικό επίπεδο. Οι ομάδες αυτές δεν μπορούν να ενταχθούν εύκολα, διότι συνήθως προέρχονται από χώρες με δημοκρατικό έλλειμμα. Κατά αυτών των ομάδων στρέφεται κυρίως το μίσος και η ξενοφοβία εκ μέρους των γηγενών. Τα ιδρύματα της εκπαίδευσης ενηλίκων θα μπορούσαν να είναι για τους πρόσφυγες οι χώροι, όπου γίνεται κατανοητή η δύσκολη οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική κατάσταση τους.

3. Ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της εκπαίδευσης ενηλίκων

Ευρωπαϊκές χώρες με ομοιογενείς πληθυσμούς δεν υπάρχουν πλέον. Όλα τα ευρωπαϊκά εθνικά κράτη είναι πολυπολιτισμικά. Τα συστήματα εκπαίδευσης και επιμόρφωσης θα πρέπει να εγκαταλείψουν τα στενά εθνικά τους όρια υπέρ μιας ευρωπαϊκής σκέψης. Πολιτική, επικοινωνία και οικονομία ακολουθούν ήδη έναν ευρωπαϊκό δρόμο. Η εκπαίδευση ενηλίκων θα μπορούσε να συμβάλει στην ευρωπαϊκή πολιτισμική ενοποίηση έχοντας ως κατευθυντήριες γραμμές τα παρακάτω:

- Η μέχρι τώρα εκπαίδευση ενηλίκων περιορίζεται στα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη κυρίως σε μικρές ομάδες Ευρωπαίων-ειδικών και Ευρωπαίων-ενδιαφερομένων, γενικά σε ενήλικες ορισμένων επαγγελματών.

- Η ενασχόληση με το θέμα “Ευρώπη” προϋποθέτει υψηλό μορφωτικό επίπεδο και αυτό έγινε αντιληπτό μόνο από λίγους. Στο μέλλον πρέπει η εκπαίδευση και επιμόρφωση ενηλίκων σε όλα τα ευρωπαϊκά εθνικά κράτη να είναι ανοιχτή σε όλους και σε όλα τα επαγγέλματα.

- “Ξένα” έθνη και κουλτούρες χάνουν την “ξενικότητά” και εσωστρέφειά τους, μόλις κάποιος μαθαίνει τη γλώσσα τους και κατανοεί τον τρόπο σκέψης τους.

- Σε πολλά ευρωπαϊκά εθνικά κράτη αποδίδεται μεγάλη σημασία στην πολυγλωσσία και γενικά στην εκμάθηση ξένων γλωσσών. Η εκμάθηση γλωσσών άλλων ευρωπαϊκών χωρών δεν πρέπει να είναι θέμα μόνο ατομικού ενδιαφέροντος, αλλά κυρίως πολιτικού και εκπαιδευτικού σχεδιασμού.

- Ότι στα ευρωπαϊκά εθνικά κράτη παρατηρούνται σημαντικές διαφορές όσον αφορά την “ευρωπαϊκή αντίληψη” είναι αποτέλεσμα της μακράς εθνικής παράδοσης, αλλά συγχρόνως κι ένα δείγμα του πνευματικού πλούτου της Ευρωπαϊκής Ηπείρου.

- Σημαντικό είναι να υπάρξει στο μέλλον περισσότερη κατανόηση μεταξύ των κρατών γι’ αυτές τις διαφορές και συγχρόνως να δρομολογηθούν συμβιβασμοί και προσεγγίσεις, όσο αυτό είναι δυνατόν.

- Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι όλα τα ιδρύματα εκπαίδευσης και επιμόρφωσης ενηλίκων πρέπει να συμβάλλουν στην εξάλειψη των προκαταλήψεων και στερεοτύπων, που έχει κάποιος για άλλα έθνη και κουλτούρες.

- Είναι κατανοητό ότι κάθε ευρωπαϊκή χώρα αντιλαμβάνεται την “ενιαία” Ευρώπη από τη δική της σκοπιά, τη δική της προοπτική. Παρ’ όλα αυτά πρέπει να αναπτυχθεί μια κοινή “ευρωπαϊκή αντίληψη”, η οποία, βέβαια, δεν θα έχει σχέση με έναν “ευρωκεντρισμό”.

- Τα νέα θέματα, που προκύπτουν για την εκπαίδευση και επιμόρφωση ενηλίκων λόγω της ευρωπαϊκής ενοποίησης, μπορούν να εκπληρωθούν, αν τα μέλη των ιδρυμάτων της εκπαίδευσης και επιμόρφωσης έχουν εκπαιδευθεί και επιμορφωθεί για έναν ευρωπαϊκό προσανατολισμό.

- Η πολυπολιτισμικότητα στην εκπαίδευση ενηλίκων θεωρείται απαραίτητη. Συνεργάτες της και όχι μόνο συμμετέχοντες πρέπει να είναι μέλη από όλες τις εθνοτικές πολιτισμικές ομάδες. Στην Ελλάδα πρέπει π.χ. Αλβανοί, Ιρακινοί, Πολωνοί κ.λπ. να είναι αυτονόητα συνεργάτες, διότι αυτοί μπορούν να κατανοούν καλύτερα τους συμμετέχοντες της ίδιας εθνοτικής πολιτισμικής ομάδας.

- Μέχρι τώρα έχει προωθηθεί ενοποίηση κυρίως στον οικονομικό και θεσμικό τομέα, αλλά σε μικρό βαθμό στον πολιτισμικό. Μερικοί ειδικοί το αποδίδουν στη δήθεν έλλειψη σπουδαιότητας της πολιτισμικής ενοποίησης, άλλοι στο γεγονός ότι στον πολιτισμικό τομέα ο εθνικός παράγοντας είναι ισχυρότερος από τον ευρωπαϊκό.

- Φυσικά, θα επηρεασθούν στο μέλλον εκπαίδευση και επιμόρφωση

επίσης από την εθνική και τοπική κουλτούρα, αλλά όχι πλέον με αυτή την αποκλειστικότητα, που κυριάρχησε σε παλαιότερες θεωρίες για μια έντονα διαμορφωμένη “λαϊκή μόρφωση”. Ο όρος “λαός” σήμαινε ως επί το πλείστον τους υπηκόους μιας μοναδικής εθνοτικής ομάδας. Σήμερα δεν μπορεί να διατηρείται αυτή η σημασία, διότι γνωρίζουμε ότι στη δημιουργία και σχηματισμό των περισσότερων λαών και εθνών συγχωνεύθηκαν μεταξύ τους πολυεθνικά συστατικά στοιχεία. Σε αυτή την προοπτική η ενσωμάτωση νέων πολιτισμικών και εθνοτικών στοιχείων από άλλα έθνη και κουλτούρες δεν είναι κάτι νέο. Κινητικότητα και διάθεση προσέγγισης είναι κριτήρια κάθε σύγχρονης κουλτούρας. Η Ευρώπη δεν επιτρέπεται να απομονώνεται από τον υπόλοιπο κόσμο, είναι αρκετά σημαντικό να προσδιορίσει η ίδια το βαθμό του ανοίγματος και της προσέγγισης και να υιοθετήσει νέες αξίες. Στο σημείο αυτό θα μπορούσε να συμβάλλει αρκετά η εκπαίδευση και επιμόρφωση ενηλίκων.

- Πρέπει να τονισθεί ότι στα πολυπολιτισμικά κράτη μπορεί να επιτευχθεί συμβίωση μεταξύ των διαφόρων εθνοτικών-πολιτισμικών ομάδων, αν μεταξύ τους υπάρχει ανοχή, η πλειονότητα δεν καταπιέζει τις μειονότητες και από κοινού μπορούν να δημιουργούν και να προοδεύουν. Αυτό πρέπει να είναι βασικό θέμα της εκπαίδευσης ενηλίκων, η οποία επιθυμεί να συντελέσει στη δημιουργία μιας δημοκρατικής Ευρώπης.

Η εκπαίδευση ενηλίκων ως παράγοντας της ευρωπαϊκής πολιτισμικής ενοποίησης πρέπει να προσπαθεί, ώστε τα μέλη της κάθε πλειονότητας όσο και αυτά των μειονοτήτων, που ζουν εντός ενός ευρωπαϊκού εθνικού κράτους, να αποδέχονται και να αφομοιώνουν “ξένα” ιστορικά, πολιτισμικά και γλωσσικά ερεθίσματα χωρίς ενδοιασμούς και προκαταλήψεις και να εγείρεται κατανόηση για άλλους ανθρώπους, για το βιόκοσμό τους, τα ήθη και έθιμά τους. Η κοινωνική αλλαγή απαιτεί αλληλεγγύη, συνεργασία και εξάλειψη στερεοτύπων, εχθρικών παραστάσεων και ρατσιστικών φαινομένων. Η προκείμενα κοινωνική περιπλοκότητα λόγω της κοινωνικής αλλαγής και ο πλουραλισμός σε όλους τους τομείς της ζωής έδωσε τη δυνατότητα σε πολλούς ανθρώπους να απελευθερωθούν από άκαμπτες δομές και αμφιλεγόμενα συστήματα κανόνων. Η κάθε είδους συνεργασία δεν μπορεί να ανακόπτεται στα σύνορα των κρατικών συστημάτων ένταξης, αλλά απαιτεί προσανατολισμό στην ευρωπαϊκή και γενικότερα στην παγκόσμια κοινότητα. Η εκπαίδευση ενηλίκων μπορεί μέσω πολλών παιδαγωγικών μέτρων να συνεισφέρει, ώστε πολιτισμικοί, κοινωνικοί και πολιτικοί τρόποι σκέψης και ζωής των “γειτόνων”, των “άλλων” να ανακαλύπτονται και έτσι να δημιουργείται μια στέρεη βάση αλληλεγγύης, που θα συντελέσει στο ξεπέρασμα των εθνικών συνόρων. Η αλληλεγγύη αυτή θα βασίζεται στην προθυμία ο ένας να μαθαίνει από τον άλλο.

Βιβλιογραφία

- Cohn-Bendit, D./Schmid, T. (1992). Heimat Babylon. Das Wagnis der multikulturellen Demokratie. Hamburg.
- Kuhlwein, E. (1990). Weiterbildungspolitik und europäischer Binnenmarkt. In: Grundlagen der Weiterbildung, H. 1, σσ. 3 - 11.
- Μαρβάκης, Αθ./Παρσανόγλου, Δ./Παύλου, Μ. (2001) Μετανάστες στην Ελλάδα. Αθήνα.
- Meisel, K. (1991). Perspektiven „europäischer“ Erwachsenenbildung - aus bundesrepublikanischer Sicht. In: Education permanente, H. 2, σσ. 110 - 118.
- Pantazis, V. (2002). Der Geschichtsunterricht in der multikulturellen Gesellschaft. Frankfurt am Main.
- Pöggeler, F. (1999). Erwachsenenbildung als Faktor der europäischen Integration. In: Tippelt, R. (Hrsg.): Handbuch Erwachsenenbildung/ Weiterbildung. Opladen, σσ. 524 - 535.